

ÇAVUŞTEFE 1970 KAZISI

Prof. Dr. AFİF ERZEN

Türk Tarih Kurumu, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına yürütülen Van Bölgesi Çavuştepe kazısı, 1970 yılında Temmuz başından, Ağustos'un sonuna kadar devam etmiştir.

Çavuştepe kazısı, Prof. Dr. Afif Erzen'in başkanlığında Asistan Taner Tarhan, Desinatör Akif Dâi, Desinatör Sara Atabey, Doktorant Veli Sevin, Uzman Münire Ergin, Uzman Yüksel Aytaç, Eskiçağ Tarihi, Arkeoloji, Eski Önyasa Dilleri ve Kültürleri bölümlerinden 4 ileri sömestr öğrencisinden kurulu heyet tarafından yürütülmüştür.

1970'de yapılan araştırma ve çalışmalar, diğer sezonlarda olduğu gibi, bilhassa mimari –özellikle tahkimatın meydana çıkarılması– ve küçük buluntu yönünden çok verimli olmuş ve mühim neticelere varılmıştır. Bu dönemde Çavuştepe'de başlıca 3 yerde çalışılmıştır :

I. Uç Kale : a) Kuzey-batı köşesi surları, b) Kuzey sur (doğu kesim).

II. Tapınak: a) Tapınak avlusu (doğu kesim), b) Sedirli mekânın güneyi, c) Kuzey koridorun güneyindeki 5 No'lu mekân, d) Tapınak "kuzey koridor" batı ucunun, Saray "güney koridor"u ile birleştiği saha.

III. Saray: a) Kuzey teras, b) Saray mutfak döküntüsü, c) Kuzey surları (doğu kesim).

Ayrıca, Çavuştepe köyünün kuzey-batısında yer alan ve köylülerce "Çermik" diye adlandırılan sahada, Urartu sivil

mimarisine ait, Çavuştepe kalesi ile çağdaş olduğu anlaşılan büyük bir yapı kompleksi tesbit edilerek kısmen kazılmıştır. Bu arada kazı heyeti Van bölgesinde yer alan Urartu kalelerinde tetkiklerde bulunmuş ve yakın çevrede bazı araştırmalar yapılmıştır*.

I. Uç Kale :

a) Kuzey-batı köşesi surları: 1969 sezonunda bu kesimde yapılan kesif çalışmalar bu sene de devam ettirilmiş, yüksekliği 1.50 m. ilâ 3.00 m. arasında değişen ve ortalama olarak 30.00 m. × 45.00 m. lik bir sahaya kaplı muazzam kerpiç yıkıntısı temizlenmiştir. Çalışmalar esnasında ele geçirilen 5 adet, bazalttan "kör pencere", geçen seneki raporumuzda da belirttiğimiz üzere, yaptığımız tahminleri doğrulamıştır**. Böylece bu sahada bulunan, tahkimat mimarisine ait bu elemanların sayısı 8'e yükselmiştir. Bunlar ortalama olarak aynı ebatlarda işlenmişlerdir (1.45 m. × 0.60 m. × 0.25 m.). İki tanesi, batıdan itibaren 1. kurtin kesiminin, 8.40 m. ve 10.00 m. kuzeyinde surun mevcut taş

* Çavuştepe kalesinin kuzey-doğusunda uzanan tepeler üzerinde araştırmalar yapan Asistan Taner Tarhan ve Doktorant Veli Sevin, "Eski Nurkuk" diye adlandırılan mahallin dolaylarında küçük bir "tepe-kalesi" tesbit etmişlerdir. Satihtan toplanan tipik keramik parçalarına bakılacak olursa, bu iskânın Çavuştepe kalesinden daha erken bir tarihe ait olduğu anlaşılmaktadır.

** 1969 kazı raporunda bu elemanların geniş olarak tasvirleri yapılmış ve mimari fonksiyonları açıklanmıştır.

beden yüksekliğinden 3.00 m. derinlikte birbirlerine yakın bir mesafede ele geçirilmişlerdir. Diğer üç tanesi ise II. kulenin hizasındadır ve kuzey sur bedenine 2.60 m., 4.10 m. ve 9.00 m. mesafede, 1.60 m. ile 3.40 m. derinliklerde bulunmuşlardır. Bu elemanların birbirine olan mesafeleri ve buluntu durumları, Uç Kale “kuzey sur” kerpiç bedeninin üstten itibaren, kademeli bir şekilde kuzeye doğru göçtüğünü açık olarak göstermektedir. Ayrıca, bu sahayı kaplıyan kerpiç yığıntısı arasında yer yer yangın izlerine, muhtelif ebatlarda kalas parçalarına, kırmızı-mavi boyalı fresko kalıntılarına ve büyük-baş hayvanlara ait kemik bakiyelerine tesadüf edilmiştir. Küçük buluntu olarak; 1. sınıf bir işçilik gösteren bronz bir fibula ve sapı plâstik bir tarzda işlenmiş –çömelen bir aslanı tasvir eden– kemik bız dikkati çeker. Bunlarla beraber, demirden bir hançer, mızrak uçları (sögüt yaprağı), büyük çiviler ve muhtelif cins keramik parçaları bulunmuştur.

b) Kuzey sur (doğu kesim): Bu kesimdeki surlar, doğu-batı aksında uzanan “kuzey” tahkimat sisteminin bir bölümünü teşkil ederler. Uç Kale ile Tapınak “temenos sahası” arasında kalan geniş sahayı kuzey yönde sınırlayan bu sur bedeni, doğu ve batı uçda birer “kule” olmak üzere 3 bastion ve 4 kurtinden müteşekkildir. Burada, tepenin tabii olarak yayılmış olan meyilli yamacından azamî derecede faydalanılmış ve sur trasesi büyük bir çıkıntı halinde bu sahayı çevrelemiştir. Doğu kulesi ve onu takip eden kurtin kesimi 1965 sezonunda meydana çıkarılmıştı. Kuleler dahil, surun uzunluğu 48.75 m. dir. Kule ve bastionlar sur bedeninden 1.00 m. lik bir çıkıntı ile tebarüz etmektedirler. Kule genişlikleri 4.40 m. × 4.25 (doğu K.) ve 4.00 m. × 4.00 m. (batı K.) olup, bastionlar ise ortalama olarak 3.70 m. uzunluğundadır. Kurtin kesimleri ise, 7.40 m. dir. Anakayaya oyulan temel yuvalarından itibaren, taş beden yüksekliği 3.00 m. yi bulmaktadır, 4 taş dizisi mevcuttur. Bunun üzerinde ise, bazı kesimlerde (batı)

in situ olarak bulunan, –kerpiç beden ile intibakı sağlayan– yassı loyfer taşları yer almaktadır. Evvelki raporlarımızda detaylı olarak belirttiğimiz, tipik Urartu tahkimat mimarisinin bütün özelliklerine haizdir. Kazı esnasında, kerpiç yıkıntısı arasında bronz ok (üç omuzlu ve yassı) ve demir mızrak (sögüt yaprağı) uçlarına tesadüf edilmiştir.

II. Tapınak :

a) Tapınak avlusu (doğu kesim): Tapınak avlusunu doğu yönde sınırlıyan sedirin kuzey-doğu ucunda araştırmalar yapılmış ve burada bir mekân ortaya çıkarılmıştır. Mekân, güney-kuzey istikametinde uzanan sedir ile 1968 sezonunda araştırılan ve “apadana” mahalli(?) diye vasıflandırılan geniş blokaj sisteminin batı kesimi arasında kalmaktadır. Boyutları 5.50 m. (doğu) × 2.50 m. (güney) olup, duvar kalınlıkları ise 0.80 m. ve 2.65 m. dir. Kuzey duvarı mevcut değildir, kuzey yamacın eğimi sebebiyle yıkılarak kaybolmuştur. Batı duvarı ise 3.70 m. boyunda ve 1.60 m. kalınlığındadır. Doğu duvarına kıyasla daha kısa olan bu duvarın kuzey ucunda, zemine gömülü vaziyette, *in situ* olarak bulunan yassı sal taşının, eşik taşı olduğu anlaşılmış böylece, mekânın avluya açıldığı ortaya çıkmıştır. Duvarlar kısmen beyaz badanalıdır, ayrıca çok miktarda mavi-kırmızı-siyah boyalı fresko parçalarına rastlanmıştır. Ele geçirilen bazı ahşap kalıntılar üzerinde de boya izlerine tesadüf edilmiştir. Tapınak avlusuna açılan bu ufak mekânın, dinî bir seremoni ile ilgili olması çok muhtemeldir. Hemen yakınında yer alan “yuvarlak taş sunak” ve “adak kürsüsü” gözönüne alınacak olursa; kurban edilecek hayvanın, merasimden önce muhafaza edildiği bir mahal olarak kabul edebiliriz. Ayrıca, mekânın girişinde, zemin üzerinde bulunan çok kıymetli küçük bir parça da zikre değer. Bu bir bronz kalkan parçasıdır; üzerinde, –kabartma olarak işlenmiş– aslan ve boğa tasvirleri yer almaktadır. Urartu metâl işçiliğinin 1. sınıf

bir eseridir. Tapınağın fasadına koyulan, tanrıya adanmış büyük “merasim kalkanları”ndan birinin parçası olduğu muhakkaktır. En yakın misâl olarak “Toprakkale kalkanını” gösterebiliriz.

b) Sedirli mekânın güneyi: 1966 ve müteakip sezonlarda meydana çıkarılan “sedirli mekân”ın güney konturu araştırılmış ve istenilen neticeler elde edilmiştir. Burada, güney yamacının dik eğimi nedeniyle, –kalenin diğer bazı kesimlerinde de görüldüğü üzere– muazzam bir “blokaj-dolgu” sisteminin tatbik edildiği müşahede edilmiştir. Yamaç, “2 kerpiç duvar arası mührü dolgu ve kerpiç kaplama” + “taş dolgu” şeklinde alternatif bir düzende ve bir plân dahilinde bu malzeme ile bloke edilerek doldurulmuştur. Aynı sistem, Tapınağın doğusunda yer alan ve 1968 sezonunda araştırılan sahada bütün detayları ile görülmektedir. Bu dolgu sistemi ile, “sedirli mekân”ın yer aldığı saha genişletilmiş ve aynı zamanda tapınak sahasının güney kesimi tektonik bakımdan da takviye edilmiştir. Blokaj sisteminin sınırı, plân bakımından bu mekânın güney konturunu teşkil etmektedir.

c) Kuzey koridorun güneyindeki 5 No’lu mekân: Tapınağın batı kompleksini meydana getiren ve “kuzey koridor” a açılan mekânlardan biridir. 1969 sezonunda meydana çıkarılan 4 No’lu mekânın batısında yer almaktadır. Kuzey-doğu köşesine yakın bir mesafede, 1.00 m. genişliğinde bir kapı geçidi ile “kuzey koridor” a açılmaktadır. Boyutları 8.55 m. (güney) \times 4.10 m. (batı) olup, mevcut duvar yüksekliği 1.90 m. (kuzey-doğu köşesi) ilâ 0.70 m. (güney-batı) arasında değişmektedir. Diğer mekânlarda olduğu gibi duvar kalınlıkları farklıdır: kuzey = 1.60 m., güney = 1.40 m., doğu = 1.50 m. dir. Zemin sıkıştırılmış küçük mıcırlardan müteşekkil olup, daha altta kaba taş blokaj yer almaktadır. Duvar tekniği, diğer mekânların bir devamı olduğundan aynı işçiliği gösterir. Zemin üzerinde yer yer kuvvetli yangın izlerine

rastlanmıştır. Bilhassa kuzey duvarı boyunca uzanan kesimde, yangının tesiri ile koyu kırmızı bir renk hasıl olmuştur. Kazı esnasında bulunan keramik parçalarının % 80’i, kaba hamurlu 2. sınıf “mutfak tipi” kaplara aittir. Küçük buluntu olarak, kemikten (boynuz) bir at koşumu aksamı dikkati çeker.

d) Tapınak “kuzey koridor” batı ucunun, Saray “güney koridoru” ile birleştiği saha: 1969 senesinde açılmaya başlanan ve üzeri açık bir “avlu” olduğu anlaşılan bu sahanın batı konturu da tesbit edilmiştir. Buna göre, kuzey-güney istikametinde uzanan avlu 4.50 m. (doğu-batı) genişliğindedir. Bu arada avlunun batı konturunu teşkil eden kerpiç duvar araştırılmış ve güney-batı köşesinden kuzeye doğru 4.40 m mesafede, 0.90 m. genişliğinde bir kapı geçidine tesadüf edilmiştir. Kapı geçidi, avlunun batısında ve avluya dik bir plân gösteren 8.80 m. (kuzey) \times 4.50 m. (batı) boyutlarında büyük bir mekâna açılmaktadır. Duvar kalınlıkları ortalama olarak 1.50 m. olup mevcut duvar yüksekliği ise 1.85 m. (kuzey-batı köşesi) ilâ 1.20 m. (kuzey-doğu) arasında değişmektedir. Duvarlar beyaz badanalıdır. Zemin, sıkıştırılmış kireç-harçdan müteşekkil olup, yer yer kalın bir kireç tabakası ile sıvanmıştır. Mekânın kuzey-batı köşesinde ve kuzey duvarı dibinde *in situ* olarak bulunan yassı sal taşları, zamanında tabanın taş döşeli olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, mekânın içinde, kapı geçidine yakın bir mesafede, kerpiçten bir ocak ve bir *pithos* yer almaktadır. Ocak 1.20 m. \times 1.35 m. ebadında olup, zeminin üzerine yapılmıştır, etrafı balçık ile sıvanlıdır. Doğu yüzüne iri bir yassı sal taşı yerleştirilmiştir. *Pithos* ise ocağın güneyinde yer alır. Zemin üzerinde, –ağız kısmı mekânın kuzey-batı köşesine dönük bir durumda– yatık vaziyette bulunmuştur. 1.50 m. yüksekliğinde ve 1.00 m. çapında, ince cidarlı orta boy bir *pithos*dur. Üzeri perdahlı olup, ağız kenarı çentiklerle bezenmiştir. Kazı esnasında, -0.25 m. -0.75 m. derinliklerde– tavanın

ağşap konstrüksiyonunun izleri, dalgalı bir hat şeklinde takip edilebilmiştir. Tavanın çökmesi neticesinde zikredilen *pithos* parçalanmıştır. Mekânın içinde çok az keramik bulunmuştur. Bunlar daha ziyade ocağın çevresinde ele geçirilmişlerdir. Kaba hamurlu, 2. sınıf mutfak kaplarına ait parçalardır. Küçük buluntu olarak, bronzdan mahmuzlu bir ok ucu (İskit tipi) dikkati çeker. Ayrıca avlunun temizliği esnasında ele geçen, geometrik desenli kemik "amulet", kilden "bereket sembolü" ve bronz "cumbuz" zikre değer buluntulardır. Yukarıda bahsettiğimiz mekânı, avluyu muhafaza eden ve kontrol altında tutan saray muhafızlarının kaldığı bir mahâl olarak kabul edebiliriz.

Bu kesimde ayrıca bir mekân daha tesbit edilmiştir. Avluyla bir bağıntısı yoktur. Avlunun güney-batı köşesine bitişik olup, yukarıda zikredilen mekânın güneyinde yer almaktadır. 4.70 m. olan kuzey duvarını takiben doğu ve batı duvarlarının mevcut uzunlukları 5.60 m. ve 4.40 m. dir. Arazinin güneye doğru meyilli olması nedeniyle, güney duvarı ve buna bağlı köşeler yıkılarak kaybolmuştur. Duvarlar beyaz badanalıdır. Zemin, kalın bir tabaka halinde kireçle sıvanmıştır. Güney-batı köşesinde *pithos* parçalarına tesadüf edilmiştir. Sarayın, güneye açılan "güney magazinleri"nden biridir.

III. Saray :

a) Kuzey teras : Geçen sezonlarda doğu ve batı konturları tesbit edilmiş olan bu saha, tamamen açılarak temizlenmiştir. Saray "kuzey koridor"una paralel bir şekilde uzanan teras, takriben 38.00 m. (güney) × 6.00 m. lik (doğu) bir alanı kaplamaktadır. Bu sahaya ve Saray eksenine paralel olarak doğu-batı istikametine uzanan "kuzey-sur" trasesi, aynı zamanda terası kuzey yönde sınırlamakta ve müdâfaa fonksiyonu yanında, -tektunik bakımdan da- teras dolgusunu destekliyen kuvvetli bir payanda duvarı vazifesini görmektedir. Bu duruma göre

terasın zemini, kuzey surun "seyirdim yolu" seviyesine tekabül etmektedir. Demek ki terasın kuzey surla sınırlanan kuzey konturunu, kerpiç beden üzerinde yükselen "dendane" ve "mazgallar" teşkil ediyor ve bu kesim, icabında müdâfaa mahalli olarak da kullanılıyordu. Terasın zemini sıkıştırılmış mıcır ve kireç-harçdan müteşekkildir. Ayrıca, Sarayın kuzey duvarı dibinde, zemin üzerinde insitu olarak bulunan yassı sal taşları, zamanında terasın taş döşeli olduğunu açıkça göstermektedir. * Kuzey koridordan terasa açılan 1-4 No, lu kapı geçitlerinin "çift kapılı" oldukları anlaşılmıştır. Bilhassa 2 No, lu kapı geçidinin, anakayaya oyulan mil yatağı ve ağır kapı kanadının -açılıp kapanmaktan mütevellit- düzleştirilmiş kaya üzerinde yaptığı derin iz dikkat çekicidir. Şiddetli kuzey rüzgârlarından korunmak üzere, "çift kapılı" bir giriş-çıkış sisteminin tatbik edilmiş olması enteresandır. Kazı esnasında, kuzey koridorun altından geçen ve kuzeye doğru dönüş yaparak teras dolgusu içine giren kanal sistemi araştırılmıştır. Kanal, iri blok taşlardan müteşekkil olup, üzeri yassı kapak taşları ile kapatılmıştır. Mutfak ile bağıntılı olan bu kanalın aynı zamanda Sarayın damında ve terasta toplanan yağmur sularını sur dışına akıtmış olması çok muhtemeldir. Zira, aynı hizada kuzey surun altında, anakayaya oyulmuş olan geniş kanal ağız da bulunmuştur. Terası örten yangın ve yıkıntı tabakası temizlenirken, 1 No, lu kapı geçidinin 2.50 m. kadar kuzeyinde, takriben 2.50 m. × 2.00 m. lik bir alanı kaplıyan bir "tandır kompleksi"ne tesadüf edilmiştir. Ortalama olarak 0.25 m. yüksekliğinde, kömür ve külden müteşekkil bir yangın tabakası üzerinde yer alan bu tandır kompleksi ikinci iskâna aittir. Yani kalenin tahribinden hemen sonra, istilâcılar veya kaleye sığınan yerli halk tarafından yapılmıştır. Büyük bir *pithos*'un kırık ağız ve boyun kısmı tandır vazifesini görmektedir. Tabanına keramik parçaları döşenmiştir. Ayrıca tandır alanının etrafı da yassı sal taşları

ve yayvan keramik parçaları ile döşelidir. Tandırın hemen yanında, bir kanal sistemine ait olduğu anlaşılan delikli bir taş bulunmuştur. Bu arada tandır çevresinde bazı at kemikleri ve büyük baş hayvanlara ait kemikler ele geçirilmiştir. Bu tandırın 2.70 m. kuzey-batısında, yine aynı tarzda ikinci bir tandır yer almaktadır, zemine gömülüdür. Tandırların çevresinde çeşitli kalitede keramik kaplar ve parçalar bulunmuştur (ayaklı meyvalık, köşeli tabak, çömlek, küpçük vs.). Küçük buluntu olarak, ele geçirilen bir baskı mührü dikkati çeker. Urartu mühürcülük sanatının ünik bir eseridir. Üzerinde, adorasyon durumunda kanatlı bir "jeni", aslanlar ve kanatlı "ejderler" gibi mitolojik tasvirler yer almaktadır. Ayrıca bronz zırh pulları ve kemikten at koşumu aksamı gibi buluntular zikre değer parçalardır.

b) Saray mutfak döküntüsü: Geçen sene kazılan yerden itibaren, kuzey yamacın aşağısına doğru araştırmalara devam olunmuştur. Ele geçirilen küçük buluntuları şu şekilde özetleyebiliriz; keramikler, çeşitli kalite ve formda kaplar ve parçalardır (1. sınıf tipik Urartu kırmızısı renginde, perdahlı kap parçaları: yonca ağızlı testi boyunları ve kulp-ları, yayvan tabaklar vs., "mutfak tipi" 2. sınıf kaba hamurlu kaplar: çömlekler, peynir kapları vs.). Ezgi ve biley taşları, akik boncuklar, kemik ağırşak ve demir mızrak uçları (söğüt yaprağı) gibi buluntular yanında, çok miktarda çeşitli hayvanlara ait kemikler bulunmuştur.

c) Kuzey surlar (doğu kesim): "Kral Burcu" ile irtibatlı "doğu kulesi"nden itibaren, batıya doğru uzanan sur trasesi takip edilmiş ve takriben 48.50 m. lik büyük bir kısım tamamen meydana çıkarılmıştır. Yukarıda da zikredildiği üzere bu kesim surlar, Sarayı kuzey yönde çevrelemekte ve aynı zamanda "kuzey teras" ve "saray kuzey magazinleri"nin yer aldığı sahayı destekliyen bir istinat duvarı ve payanda vazifesini görmektedir. "Doğu kulesi"ni takiben 5 bastion ve 4 kurtin kesimi tamamen açılmıştır. Sur bedeninin

den 1.00 m. lik bir çıkıntı ile tebarüz eden bastionların genişlikleri 3.75 m. ilâ 3.50 m. arasında değişmektedir. Kurtin kesimleri ise 6.65 m. ilâ 5.75 m. arasındadır. Mevcut taş beden yüksekliği, -anakayaya oyulan temel yuvalarından itibaren- 3.50 m. yi bulmakta ve bu yükseklik bazı kesimlerde 2.50 m. ye kadar düşmektedir. Buna paralel olarak, -anakayanın tabii iniş çıkışları ile bağıntılı bir şekilde- 3,4 veya 5 taş sırası görülür. "Doğu kulesi"nden itibaren, 4 No'lu kurtin kesiminde, taş beden üzerinde yer alan loyferler ve "kerpiç beden" *in situ* olarak ele geçirilmiştir. Kerpiç bedeninin mevcut yüksekliği 1.50 m. yi aşmaktadır. Bu kesim, Urartu tahkimat mimarisinin çok ince detaylarını göstermesi ve kerpiç beden hakkında bir fikir vermesi yönünden çok önemlidir. Sözü geçen kurtin kesiminin ön tarafında, sur bedeninin eteklerinden itibaren ince bir kül tabakasına tesadüf edilmiştir. Bu tabaka, kurtinin IV No'lu bastion ile birleştiği köşede, zemin üzerinde bulunan tandıra ait olabilir. Yukarıda bahsettiğimiz kanalın çıkış noktası da 2 No'lu kurtinin eteklerinde yer almaktadır. Kanalın ağız (U) şeklinde anakayaya oyulmuş olup, üzerini surun blok taşı sınırlamaktadır. Bu saha küçük buluntu bakımından da çok verimli olmuştur. Ele geçirilen iki baskı mührü ve bir amulet- mühür dikkat çekicidir. Bunlar, 1. sınıf bir işçilik gösteren, ünik Urartu mühürleridir. Baskı mühürleri, "dağ keçisi" ve "yırtıcı kuş" tasvirlerini ihtiva etmektedir. Amulet- mühürün ise bir yüzünde Urartu çivi yazılı bir "ideogram" diğer yüzünde ise bir "hilâl" motifi yer almaktadır. Ayrıca bronz ve demir ok uçları (üç omuzlu ve yassı defne yaprağı), tipik bir bronz fibula (alınlık üzeri kabartma motifli) zikre değer küçük buluntulardır. Bu arada, atılan toprak arasında yer yer küçük fresko parçacıklarına rastlanmıştır.

Çermik Sondajı: Adı geçen saha, Çavuştepe köyü yol kavşağından takriben 500.00 m. batıda, yeni açılan

Van-Hakkâri karayolu üzerinde ve yolun 15.00 m. kuzeyinde yer almaktadır. Karayollarının yol açım çalışmaları esnasında kısmen ortaya çıkan ve tahrib gören bu sahada, Çavuştepe Urartu kalesi ile çağdaş olduğu anlaşılan büyük bir yapı kompleksi bulunmaktadır***. Urartu sivil mimarisine büyük ölçüde katkıda bulunacak olan bu yapı kompleksi plân bakımından dikkat çekicidir. Binanın ana aksı kuzey-güney istikametindedir. Cephesi doğu yönde olup, Çavuştepe kalesinin batı ve kuzeybatı kesimini tamamiyle görmektedir. Bina ancak taş temel kısmı ayakta kalmıştır, kerpiç kesimlere ait hiç bir iz yoktur. Ortalama boyutları 35.00 m. × 16.00 m. olan yapı kompleksi, temel plânından anlaşıldığı üzere, dış konturları itibariyle “rizalitli” bir görünüm arzeder. Fasad, ortalama olarak 4.40 m. lik aralıklarla, dışa 0.40 m. taşkın, 1.60 m. genişliğinde 5 rizalit ile, tektonik bakımdan takviye edilmiş ve aynı zamanda dış mimarî bu hareketli konturlarla renklendirilmiştir. İç plân bakımından, birbirleri ile irtibatlı muhtelif mekânlara bölünmüştür. Binayı çevreleyen ana temelin ortalama genişliği 1.10 m. dir, gayet iri blok taşlardan örülmüş olup, adeta bir tahkimat görünümünü arzeder. Zemin bazı kesimlerde yassı sal taşlarından müteşekkildir. İç mimariye ait, -tavanı destekliyen ahşap direklerin kaideleri oldukları anlaşılan- taş kaideler bulunmuştur. Mekânların muhtelif işler için kul-

lanıldığını, içinden çıkan buluntular göstermiştir. Meselâ, yere gömülü *pithos* kaideleri “erzak deposu”nu belirlemekte, çeşitli ocaklar ise “mutfak” ve “oturma odaları” na işaret etmektedir. Bu mekânlarda çeşitli cins ve kalitede keramik parçaları ele geçirilmiştir. Daha ziyade 2. sınıf kalitede “mutfak tipi” parçalardır, 1. sınıf tipik Urartu kırmızısı renginde perdahlı parçalar ise çok azdır. Ayrıca, ezgi ve bilek taşları bunlarla beraber bulunmuş olan tipik buluntulardır. Dikkati çeken bir noktada da binanın orta kesiminde, etrafı gayri muntazam taşlarla çevrili bir vaziyette, taş döşeme üzerinde bir insan iskeletine rastlanmış olmasıdır. Kafatası bulunmamıştır. Bacak ve leğen kemikleri, kaburga ve omurgaya ait parçalar ve kol kemikleri birbirlerinden uzak, dağınık bir şekilde ele geçirilmişlerdir. İskeletin bu durumu, iskân içi muntazam bir gömüden ziyade, muhtemelen bir öldürme hadisesine işaret etmektedir. Enteresan bir husus da, bu kesimde demirden iri bir mızrak ucunun bulunmuş olmasıdır (sap delikli-yassı söğüt yaprağı). Gelecek sezon burası tamamen açılarak, bu sene yapılan kısmî plân bütün detayları ile tamamlanmış olacaktır. Ayrıca bu binanın, 20.00 m. kadar kuzeyindeki, halen mevcut olan tabii bir su kaynağı ile bağıntılı olduğu meydana çıkarılmıştır. Kaynakta yapılan sondaj neticesinde, 2.00 m. derinlikte en dipte, tipik Urartu keramik parçaları ele geçirilmiştir. Daha üstte ise Orta çağa ve yakın zamana ait kap parçaları mevcuttur. Bilhassa “adak kandilleri” dikkat çekicidir. Zira kaynağın hemen yakınında, köylülerce “yatur” olarak vasıflandırılan bir mezar mevcuttur ve halen bir ziyaretgâh ve adak yeri niteliğini taşımaktadır.

*** Karayollarının çalışmaları esnasında tesadüfen ortaya çıkan bu mahalli bize ve ilgili makamlara duyurarak, tahribata mani olan Çavuştepe kalesi harabe bekçisi Mehmet Kuşman'a, müze memuru Muhittin Toprak'a ve bu konuda yardımcı olan Karayolları şantiye şefliğine ve diğer ilgililere teşekkür ederiz.